

MOMENTE FUNDAMENTALE ALE VIETII DE FAMILIE ÎN MOLDOVA (1832-1856): ÎNCHEIEREA CĂSĂTORIEI

Căsătoria poate fi definită ca o modalitate acceptată la nivel social prin care două persoane constituie o familie¹. În Moldova regulamentară, căsătoria era cea care îl făcea pe individ om ca toți oamenii, în rând cu lumea, aceasta nefiind doar o conduită conformistă, mai mult sau mai puțin rituală, ci și una cu semnificație identitar-statutară: a fi căsătorit însemna a fi vrednic să ții o femeie (respectiv un bărbat) și să crești copiii, înțelegând prin aceasta o serie întregă de însușiri valorizate de comunitate².

Căsătoriei îi era atribuit un rol esențial în bunul mers al societății, motiv pentru care încă din momentul încheierii sale făcea obiectul unei atente supravegheri din partea Bisericii, care dorea să se asigure că erau întrunite toate condițiile pentru ca noul mariaj să fie viabil, interes provenit din conștientizarea, în epocă, a importanței familiei.

O căsătorie, pentru a fi legitimă, avea nevoie așadar de sancțiunea formală a Bisericii care considera de datoria ei nu doar să transmită valorile creștinești ci să și vegheze la modul în care acestea erau respectate în viața cotidiană³. Instituția ecleziastică exercita, astfel, un adevărat control al comportamentului moral și social al individului în mijlocul comunității, fapt justificat prin rolul esențial atribuit căsătoriei în bunul mers al societății. Din acest motiv, statul recunoștea dreptul Bisericii de a supraveghea și de a interveni în probleme ținând de viața privată a indivizilor (evoluția treptată a societății spre secularizare avea să ducă, însă, la revendicarea de către stat a acestui drept, fapt concretizat prin intrarea în vigoare a Codului Civil din 1864 prin care legitimitatea căsătoriei era determinată de încheierea unui act în cadrul unei instituții laice, consacrarea religioasă nemaifiind necesară)⁴.

Principalul instrument prin care era exercitat controlul Bisericii era legislația. În *Codul Calimah*, condica civilă a epocii, căsătoria era definită astfel: "Legăturile familiei se alcătuiesc prin căsătorească tocmeală, prin care două persoane, partea bărbătească și partea femeiască, arată cu un chip legiuit a lor voință și hotărâre de a vieții într-o legiuită însoțire, cu dragoste, cu frica lui Dumnezeu și cu cinste, într-o tovărășie nedespărțită, de a naște prunci, de a-i crește, a se ajuta între ei după putință la toate întâmplările"⁵. Observăm funcția complexă pe care trebuia să o aibă căsnicia: ea trebuia să ofere indivizilor un spațiu securizant, caracterizat prin dragoste, respect și ajutor reciproc, fapt condiționat de consimțământul mutual, de credința în Dumnezeu și de o conduită morală. Aducerea pe lume a copiilor nu constituia, după cum vedem, motivația principală a încheierii căsătoriei (în *Legiuirea Caragea*, de exemplu, procreația este singura care justifică mariajul: "Nunta este tocmeala unirii bărbatului cu femeia spre facerea de copii")⁶.

Bărbatul și femeia erau în egală măsură datori cu "credință" și cu "cuvincioasă purtare" unul față de celălalt. Rolurile lor în căsnicie erau însă diferite și riguros delimitate. Bărbatul era "capul familiei sale", lui cuvenindu-i-se "a fi povăzitorul casnicei ocârmuiri". El era dator să asigure soției și copiilor cele necesare traiului și să-i protejeze "întru toate întâmplările". Femeia avea datoria de a-l "ajutora după puterile sale în ocârmuirea casei și spre folos și la câte cere casnica rânduială" și de a se supune "ea cât și toți casnicii, prin grija și silința ei, celor de cătră bărbat hotărâte orânduiei".

Căsătoria era precedată de logodnă, considerată "făgăduința pentru următoarea însoțire", care putea să dureze cel mult doi ani⁷. Logodnicii trebuiau să aibă cel puțin 14 ani băieții și 12 ani fetele, vârsta minimă admisă pentru încheierea căsătoriei fiind, așadar, destul de scăzută⁸. Unele cercetări bazate pe registre de stare civilă din 1832-1834 au evidențiat faptul că majoritatea tinerilor se

¹ C. Zamfir, L. Vlăsceanu, *Dicționar de sociologie*, Ed. Babel, București, 1993, p. 91.

² Elisabeta Stănciulescu, *Sociologia educației familiale*, vol. II, Ed. Polirom, Iași, 1998, p. 60.

³ Violeta Barbu, "Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă." *Studiu asupra divorțului în Țara Românească în perioada 1780-1850*, în *Revista Istorică*, III(1992), 11-12, p. 169.

⁴ Art. 151: "Căsătoria se va celebra în public înaintea ofițerului stării civile al domiciliului uneia dintre părțile care se însoțește." *Codul Civil*, 1864, în C. Hamangiu (antolog.), *Codul general al României*, vol. II, București, 1907, p. 132.

⁵ *Codul Calimah*, ediție critică de Andrei Rădulescu, Ed. Academiei, București, 1958, p. 92.

⁶ *Legiuirea Caragea*, București, 1865, p. 316.

⁷ *Codul Calimah*, ed. cit., p. 93.

⁸ *Ibidem*.

căsătoreau între 20 și 34 de ani, vârsta medie la prima căsătorie fiind, pentru bărbați, de 27 de ani în timp ce majoritatea femeilor se măritau înainte de a împlini 25 de ani. În general femeile aveau vârsta mai mică decât a soților, însă rareori diferența depășea 10 ani. Erau, desigur, și cazuri de femei mai în vârstă decât soții lor, înregistrându-se, în această perioadă, un cuplu în care femeia avea 44 de ani iar bărbatul 24, și un altul în care soția avea 40 de ani iar soțul 30. Asemenea căsătorii au fost puse pe seama unor interese materiale sau familiale⁹.

Un procent important (42 %) din rândul femeilor se căsătoreau, însă, la vârste sub 20 de ani. Acest fapt trebuie să fi cauzat numeroase neajunsuri, deoarece în 1845 Biserica dă instrucțiuni ca mariajul să nu fie permis tinerilor sub 20 de ani “pentru că negreșit - se argumenta - cu cât vor fi mai în vârstă cu atâta starea sănătății lor și a copiilor lor va fi mai bine păstrată”¹⁰. Putem presupune de aici că mortalitatea maternă și infantilă nu era un fenomen neglijabil¹¹.

Dreptul de a încheia o căsătorie nu aparținea, conform legislației vremii, tuturor oamenilor. *Codul Calimah* stabilește cu grijă o serie de persoane cărora le era interzis mariajul, începând cu indivizii lipsiți de discernământ - alienații mintali - alături de care erau menționați - în același articol (!) - și tinerii nevârstnici¹². Căsătoria le era, de asemenea, interzisă bolnavilor contagioși¹³ precum și celor loviți de “deapurarea neputință spre împlinirea căsătoreștii datorii”¹⁴. Justificarea fixării în lege a unor asemenea constrângeri se găsește în realitatea epocii, care demonstrase că eșecul a numeroase căsătorii fusese determinat de sănătatea precară a unuia dintre soți. Un asemenea caz este acela al Ilincăi, soția celui Iordache Straton menționat mai sus, bolnavă din copilărie de enurezis nocturn (“scăparea udului în așternut”). Boala s-a dovedit “pricină de neunire” între soți “îndată după luarea lor”. În fața cererii de divorț, adresată de către soț Dicasteriei, femeia nu se apăra ci “singură s-a arătat nevrednică de a ține gospodărie cu bărbat din pricina patimii ce o are”¹⁵.

Motive pentru împiedicarea căsătoriei erau, apoi, lipsa celor necesare traiului, condamnarea la închisoare, “cele dovedite sau de obștie cunoscute purtări rele”¹⁶.

Un aspect deosebit îl reprezintă interzicerea căsătoriei între creștinii ortodocși și necreștini sau creștini de alte rituri¹⁷. Numărul mare de străini aflați în Moldova în acea epocă făcea inevitabilă apariția unor cupluri mixte din punct de vedere religios, silite, din pricina acestei interdicții, să trăiască în concubinaj. În listele întocmite de preoți pentru a-și informa superiorii despre numărul celor “ce trăiesc necununăți”, găsim numeroase cazuri precum: Maria “creștină” trăind de cinci ani cu Klaus “catolic” cu care a făcut și copii și i-a botezat (nu se precizează în ce rit); “una Varvara trăiește cu un neamț zicând că s-au cununat la biserica catolică”; “Neculai Zugravu ce trăiește cu o taliiancă și are și trei copii, unul este botezat creștinește iar doi ce sunt parte fimeiască sunt botezați catolicește”¹⁸. Interesantă este, în aceste liste, diferența care se face între “catolici” și “creștini”, deși textul legii, făcând deosebire între creștini și necreștini, îi include în prima categorie atât pe “pravoslavnici” cât și pe “cei de altă dogmă”. În acea vreme clericii nu aveau reputația unei instruiți sau a unei culturi deosebite, ci dimpotrivă, astfel încât putem privi aceste liste ca o reflectare a mentalului popular care lega indisolubil și exclusiv noțiunea de creștinism cu aceea de ortodoxie.

Observăm, de asemenea, că preoții ortodocși nu recunoșteau legitimitatea căsătoriilor mixte oficiate în bisericile catolice, deși asemenea cazuri trebuie să fi fost numeroase, așa cum ne lasă să presupunem anaforaua episcopului de Roman din 15 noiembrie 1850 în care înaltul prelat semnala că “unii din pravoslavnici au îndrăznit a se însoți și întru ascuns și fățiș cu femei din ritul catolicesc, și catolici s-au căsătorit cu pravoslavnice cununându-se și unii și alții de preutul catolic la biserica catolică, alții și din pământeni noștri și streini cununăți afară din țara noastră catolicește au venit în

⁹ Ecaterina Negruți, *Structura demografică a orașelor și târgurilor din Moldova 1800-1859*, Fundația Academică “A. D. Xenopol”, Iași, 1997, p. 99.

¹⁰ Arhivele Statului Iași, fond Mitropolia Moldovei și Sucevei (în continuare prescurtat: ASI, MMS), dosarul A 17/1839.

¹¹ În *Codul Civil* din 1864 vârsta minimă legală avea să crească la 18 ani pentru bărbați și la 15 pentru femei (art. 127); numai domnul putea acorda dispensă de vârstă pentru motive grave (art. 128). *Codul Civil* 1864, ed. cit., p. 130.

¹² Art. 72: “Cei cu totul nebuni, cei fără minte, cei zăluși și îndeobște acei smintiți la minte și nevrâstnici nu pot să facă puternică alcătuirea căsătoriei.”, *Codul Calimah*, ed. cit., p. 92.

¹³ *Ibidem*, p. 93.

¹⁴ *Ibidem*, p. 95.

¹⁵ ASI, MMS, B 101/1833.

¹⁶ *Codul Calimah*, ed. cit., p. 93-95.

¹⁷ Art. 91: “Nu este slobod a se face alcătuirea căsătoriei între creștini și între necreștini, precum nici între pravoslavnici și cei de altă dogmă”, *Ibidem*.

¹⁸ ASI, MMS, A 21/1837.

țară și trăiesc așa fără sfială împotriva canoanelor bisericești și civile”. Episcopul amintește de demersurile sale în aceeași problemă rămase fără rezultat și își exprimă dorința ca noua sa intervenție să pună capăt acestei stări de lucruri care pare a fi privită ca o insultă și o amenințare la adresa bunului mers al societății¹⁹. Acest document ne arată, în același timp, că de multe ori realitatea scăpa încercărilor Bisericii de a controla în amănunt opțiunile indivizilor.

Toate aceste limitări privind persoanele care aveau dreptul să încheie o căsătorie reflectă viziunea funcționalistă a Bisericii asupra familiei formate prin căsnicie: familia avea un rol foarte important în societate (motiv pentru care nu putea fi lăsată fără o reglementare strictă), era “cetățuia” în care erau conservate valorile morale ale comunității, în care creșteau viitorii cetățeni ai țării. Impunând bolile incurabile ale trupului sau ale minții, precum și abaterile grave de la normele acceptate de conduită drept motive pentru interzicerea căsătoriei, Biserica încerca să țină departe tot ceea ce ar fi putut tulbura bunul mers al familiei. Ne putem întreba dacă dincolo de motivațiile practice ale acestei atitudini nu se face simțită și un fel de mistică a căsătoriei: nunta era un nou început și nimic impur nu trebuia să o întineze. În Codul Civil din 1864 nu vom mai găsi aceste serioase limitări - în fond - ale dreptului oamenilor de a alege într-un aspect atât de important al vieții lor.

Alte restricții privind încheierea căsătoriei sunt cele impuse de legăturile de rudenie. “Între suitori și pogorători - impune legea - este fără marginare oprită însoțirea; iar între cele lăturalnice rudenii, până la a opta spiță, fără deosebirea rudeniei din legiuita sau din nelegiuita însoțire”. Și în ceea ce privește înrudirea prin alianță, însoțirea era oprită între ascendenți și descendenți și până la a șasea spiță în cazul rudelor colaterale. Rudenia prin botez presupunea, de asemenea, interzicerea căsătoriei până la a treia spiță; înfierea, la rândul ei, dădea naștere la asemenea piedici.

Căsătoria nu putea fi încheiată fără acordul părinților sau al tutorilor²⁰. Dacă părinții sau episcopii (chiar dacă tânărul era major) refuzau să-și dea consimțământul, tânărul putea apela (dacă pricina refuzului era “binecuvântată și dreaptă”) la tribunalul bisericesc - Duhovniceasca Dicasterie - pentru mediere, iar la nevoie chiar la tribunalul laic. Dacă nicidecum nu se ajungea la o înțelegere, domnul era cel care hotăra în ultimă instanță²¹. Trebuie însă precizat că în nici unul din dosarele Dicasteriei pe care le-am consultat nu am întâlnit vreun caz în care să se conteste de către fii în judecatorie deciziile matrimoniale în legătură cu ei luate de părinți. Ocaziile cu siguranță nu ar fi lipsit într-o epocă în care tinerii încheiau de cele mai multe ori căsătorii la sugestia părinților.

Liberul consimțământ al “actorilor principali” era în mod expres prevăzut: “primirea spre căsătorie, când va fi de silă și de frică, nu are legiuită putere”, cu ciudata rezervă, însă, că “frica trebuie să se judece după mărimea primejdiei și după apropierea către adevăr și după starea trupului și a inimii acei îngrozite persoane”²². Să fie această ultimă prevedere inspirată de o anumită toleranță a Bisericii față de eventualele constrângeri spre încheierea căsătoriei, sugerând involuntar că esențial rămânea, totuși, acordul dintre părinții mirilor?

În documentele vremii găsim numeroase exemple despre rolul important pe care-l avea acest consimțământ al părinților (sau al tutorilor). Astfel, un oarecare Ștefan “Ciplegeri” cere Dicasteriei să nu elibereze peci (certificatul pe baza căruia preotul oficia cununia) pentru fiul său Grigore, dascăl, fiindcă “vroeste fără voința mea a păși către însoțire cu una nepotrivită lui”. Rezoluția înaltului for cade sec, fără a fi cerute amănunte despre această “nepotrivire”: “Se va avea în vedere de a nu i se slobozi peci până ce mai întâi nu va avea blagoslovenia părintelui său”²³. În alt caz, un tată, Șerban Cotenescu, îl acuză pe slugerul Costache Daniil, cunoscut în comunitate pentru “răpire de averi”, de “dărâmarea fecioriei” fiicei sale Zamfira, cu care fiică pârâțul este acuzat că ar vrea să se căsătorească urmărind ca “peste o vreme găsind pricină să o azvârle și el tot să se desfăteze cu nerăspunderea zestrei și cinstea răpită” (în cazul în care căsătoria se desfăcea din vina soției, aceasta își pierdea zestrea în favoarea copiilor și a soțului). Atitudinea fetei pare să fi fost una de hotărâtă împotrivire, deoarece tatăl ajunge să declare, lezată de purtarea ei: “de astăzi înainte nici să mai numește de fiică a mea în totul săvârșind asemenea urmări”²⁴. Apelând la Dicasterie pentru a cere interzicerea cununii pârâților, acest om cerea de fapt ajutorul tribunalului împotriva propriului său copil cu care nu se

¹⁹ *Manualul Administrativ al Principatului Moldovei*, vol. II, Iași, 1855, p. 695.

²⁰ Art. 73: “Nu se face puternică alcătuirea căsătoriei fără primirea celor ce vor să se logodească și acelor încă, care îi au pe dânsii supt stăpânire și povățuire”, *Codul Calimah*, ed. cit., p. 92.

²¹ *Ibidem*, p. 93.

²² *Ibidem*.

²³ ASI, MMS, A 17/1939, f. 70 (jalbă datată 17 ianuarie 1847).

²⁴ *Ibidem*, f. 63 (jalbă datată 15 februarie 1845).

dovedea capabil să se înțeleagă.

În același ton, un anume Manoil Antip, paharnic, aduce la cunoștința autorităților bisericești că unul din fiii săi, Dimitrie, “s-a îngurluit cu o femeie publică, anume Maria Chetrianca, și prin măgulirile ei l-au adus într-o aceea ca să o ia de soție”. Paharnicul își exprimă dezacordul, invocând, ca argument suplimentar, faptul că acea căsătorie ar fi “chiar și împotriva canoanelor bisericii”²⁵.

În altă situație, un anume Vlase Constandin își reclamă fratele, pe Ionică, pe care îl crescuse (“aflat încă în prima juneță, fără părinți, a cărui sprijin, frate și totul îi sunt”) că, “ademenit fiind de către un bacal Mihalachi ce se poreclește Cărpăluță, l-au însurat cu o cumnată a lui”. Acest mariaj este privit ca o “cursă”, ca un “viitor ce-i aduce nenorocire”. Fratele mai mare se simte îndreptățit să intervină în numele mezinului împotriva acestei căsătorii pe care o crede nepotrivită, din moment ce Ionică - ce nu fusese, totuși, dus la altar cu forța! - “se vede afumat cu descântecele obișnuite la netrebnicile femei”, deci incapabil, din cauza unui soi de magie neagră, să-și aprecieze corect interesele. Pentru a obține câștig de cauză, pârătul se vede silit să declare solemn în fața autorităților bisericești, împreună cu soția lui și cu mama acesteia, că s-a căsătorit din a sa “voință și plăcere” și că nu există nici un motiv pentru contestarea mariajului său²⁶.

Uneori asemenea cazuri capătă accente melodramatice, așa cum putem vedea în jalba unei oarecare văduve, Zoia Tudurăchioaia, care se plânge: “Din douăzeci ani mai bine din păcate rămânând văduvă cu doi băieți mici pe care prin ale mele trudnice ostenele cu slujba pe la stăpâni m-am străduit de i-am hrănit și i-am crescut până acum, agonisindu-le și câte ceva pentru înlesnirea viitoarei lor vieți (...) întemeindu-mă pe religia noastră și socotind a face bine, precum și Sfânta Evanghelie poruncește, am primit în casa mea pe un cumnat de văr primar împreună cu femeia sa numită Smaranda, îngreacă (însărcinată - n. n.) și cu trei copii (...). Pomenitul în vara aceasta pe la Sîn Petru întâmplându-se a trece din viață, nu m-am îndurat a depărta din casă pe soția sa, ca una ce-mi era cumnată, însă ea prin ale sale viclene ademeniri s-au și îngurluit cu fiul meu cel mai mare numit Ioan, care îi este nepot, și prin taină uneltind necuviinți neiertate de pravile, ba încă buimăcindu-l a o și lua de soție; când acum, simțind eu despre asemenea, am și depărtat-o din casă, însă numitul fecior împotrivindu-mă a nu-i da calabalăcul din casă, brâncindu-mă și stâlcindu-mă (...) striga în auzul tuturor că pe alta nu ia de soție decât pe mătușa sa și că în curând se va și cununa, că i-au și luat casă în coastele casei mele”. Reclamanta cere, pe aceste temeieri, interzicerea cununiei și izgonirea pârâtei. Raportul celui însărcinat cu anchetarea cazului confirmă cele relatate: “numitul ca un buimăcit ne-au rostit ritos că spânzurătoare va suferi dar de numita nu se desparte, și că în curând o va lua numai cu cămeșa și se va duce în toată lumea”²⁷.

În spatele acestor înfățișări la judecată se desfășoară adevărate drame, are loc o ruptură între părinții și copiii care nu mai reușesc să se regăsească pe un parcurs comun. Familia aflată în criză apelează pentru mediere la instanța ecleziastică, deschizând așadar universul privat “arbitrajului” public.

Cei care depuneau plângere la tribunal erau mai ales părinții, după ce eșuau să-și impună, uzând de autoritatea lor, punctul de vedere. Inițiativa nu o aveau tinerii cărora le era dezaprobată alegerea, deși legea le dădea dreptul să ceară ajutorul instanței atunci când intrau în dezacord cu părinții lor. Protestul lor se manifesta în forma însăși a nesupunerii.

Cazurile ajunse în fața judecății reprezentau doar o parte din situațiile de conflict din motive matrimoniale dintre părinți și copii, acelea în care neînțelegerile deveneau atât de adânci încât rezolvarea lor în cadru privat devenea imposibilă, nici una din părți nedorind să cedeze.

Aceste cazuri de rebeliune filială nu constituiau, credem, o regulă în acele vremuri, ci mai degrabă excepții (deși ar fi interesant de știut cât reprezentau, din punct de vedere statistic, aceste “excepții” în raport cu numărul căsătoriilor încheiate). Destule documente din epocă ne arată că unirea unor tineri era pusă la cale avându-se de multe ori în vedere interesul părinților, asemenea cazuri neîntâlnindu-se, așa cum s-ar putea crede, doar în rândul păturii avute.

Un asemenea exemplu este acela al unui mărunț meșteșugar din Iași, Gheorghe Arion, care, tată a trei fete, se simte copleșit de povara înzeștrării lor. Pe cea mai mare reușește, totuși, să o mărite, iar mezina, Susana, se oferă - spune el - să se călugărească pentru a-și ajuta părintele silit să se întrețină “numai cu acul blănăresc”. Fata obținuse deja aprobarea de a fi primită la Agapia, când tatăl său întâlnește un negustor grec (“un Hristo din Țara Turcească”) ce declara că are o oarecare avere și că

²⁵ *Ibidem*, f. 74 (jalbă datată 3 februarie 1850).

²⁶ *Ibidem*, f. 78 (jalbă datată 29 octombrie 1855).

²⁷ *Ibidem*, f. 71 (jalbă datată 28 septembrie 1848).

dorește să se stabilească în Moldova pentru căsătorie (conform legilor, străinii care se căsătoreau cu pământence dobândeau indigenatul cu toate drepturile decurgând de aici), motiv pentru care cerea mâna mezinei Susana fără a avea pretenție la zestre, dorind doar să ducă “o viață bună și cinstită”. Gheorghe Arion, considerând această propunere drept “o mare norocire” pentru bătrânețile sale, consimte să modifice planurile privind viitorul fiicei lui fără a face vreo mențiune despre ceea ce aceasta își dorea într-adevăr²⁸.

Momentul încheierii propriu-zise a căsătoriei (cununia) face, de asemenea, obiectul a numeroase reglementări. Astfel, încheierea căsătoriei era în mod obligatoriu un act public, consfințit prin prezentarea în fața Bisericii²⁹. Pentru buna rânduială a acesteia, tinerii care se căsătoreau trebuiau să obțină în prealabil un peci de la protopopiatul ținutului pe baza mărturiilor preoților lor parohi care să arate că nu existau piedici pentru căsătorie. În scopul unei mai bune supravegheri, preoții aveau voie să dea astfel de mărturii doar enoriașilor lor pe care aveau datoria de a-i cunoaște. Alte instrucțiuni care trebuiau respectate se refereau la vârsta tinerilor care nu trebuia să fie sub 20 de ani, precum și la necesitatea ca aceștia să dispună de consimțământul părinților, fapt de care preotul trebuia să se convingă prin mărturii ale altor persoane “cinstite și vrednice de credință”. Era, de asemenea, necesară și o adeverință din partea duhovnicilor acelor tineri care să ateste că cei doi se spovedeau în posturi, că păzeau “relighia bisăricii răsăritului” și (pentru cei de rând) că știau rugăciunile obișnuite³⁰. Pentru aceste mărturii era prevăzut un formular care cuprindea numele, vârsta, ocupația (și rangul, acolo unde era cazul) și starea civilă a tinerilor, domiciliul, numele părinților, ocupația (și rangul) tatălui, precum și mențiunea că după cele trei strigări regulamentare în biserică nu a apărut nici un motiv potrivit încheierii căsătoriei³¹.

Aceste instrucțiuni erau, însă, prea puțin respectate în realitate. În ciuda insistențelor superiorilor, preoții omiteau de multe ori să elibereze aceste mărturii, consimțind, în plus, la abateri grave. Ei continuau să cunune “tainic” sau cu mărturie falsă, prin luare de mită sau cedând presiunilor făcute mai ales de către cei din clasele superioare. Fenomenul pare să fi fost într-adevăr de amploare, așa cum reiese din numeroasele scrisori circulare adresate la intervale scurte de timp preoților de către protopopiatul capitalei. La 6 mai 1846 protopopul orașului Iași se plânge că “sunt lăsate în părăsire mai multe povățuiri date preoților de către înaltul chiriarh (...) din vreme în vreme, cuprinzătoare de datoriile fișticăruia preot, cum se cuvine a urma întru slobozirea mărturiilor acelor ce voiesc a se căsători”³². Câteva luni mai târziu situația era aceeași: la 2 ianuarie 1847, “luându-se aminte la răoa regulă urmată până acum întru darea mărturiilor celor ce voiesc a se căsători întru scoaterea peciurilor, și deși în nenumărate rânduri s-au slobozit niște asemenea forme de mărturii, dar se văd cu totul părăsite de către preoți și că așa precum vreme au sosit neapărat cerând trebuință de nou slobozirea altor asemenea povățuiri”³³.

Aceste demersuri par să fi rămas fără ecou: la 10 octombrie 1847 este înfierată “nesupunerea și îndrăznirea” preoților ajunsă “nesuferită”: ei sunt acuzați că oficiază cununii în secret, fără consimțământul părinților sau pentru persoane necunoscute, fapte în urma cărora “se nasc mai multe proțesuri aducătoare de scandal”³⁴. Toate aceste eforturi se dovedesc, o dată în plus, zadarnice: la 3 februarie 1849 preoților le este din nou întărită porunca de a nu-i cununa decât pe enoriași și de a efectua cele trei strigări în biserică. În plus, mărturiile trebuiau semnate de toți preoții parohiei, aceștia fiind datori “a întreba însuși pe părinții mirelui și ai miresei de au slobodă voie și blagoslovenie de a face acest pas, fără a se încrede în înscrisuri care cele mai multe se fac neadevărate”³⁵.

Slujitorii bisericii par însă să nutrească un dispreț desăvârșit față de dispozițiile superiorilor lor. La nici un an de la emiterea ultimelor instrucțiuni, la 1 ianuarie 1850, aflăm că acestea nu erau respectate, că mărturiile nu erau nici întocmite după formular și nici semnate de toți preoții unei parohii. Într-o încercare de a stăvili acest fenomen se hotărăște ca vinovații să fie “opriți de la lucrarea preuției”³⁶. Noi instrucțiuni urmează doar cu o lună mai târziu: preoții sunt sfătuiți să nu se încreadă în “înscrisuri care cele mai multe se fac neadevărate” și să aibă grijă ca nu cumva mirii “să uneltească

²⁸ ASI, MMS, B 27/1834, f. 3.

²⁹ *Codul Calimah*, ed. cit., p. 99.

³⁰ ASI, MMS, A 17/1839, f. 19.

³¹ *Ibidem*, f. 25.

³² *Ibidem*, f. 18.

³³ *Ibidem*, f. 24.

³⁴ *Ibidem*, f. 47.

³⁵ *Ibidem*, f. 71.

³⁶ *Ibidem*, f. 80.

scoaterea peciurilor prin schimbarea numelui”³⁷. Atitudinea preoților pare să răspundă unei tendințe din ce în ce mai pronunțate a oamenilor de a se sustrage acestui control ecleziastic; capii Bisericii rămâneau cu fermitate de partea legii, în timp ce clericii mărunți, implicați în mai mare măsură în realitatea vieții de zi cu zi, cedau treptat la presiunile oamenilor în mijlocul cărora trăiau, devenindu-le uneori complici.

De multe ori realitatea justifica luarea de poziție a bisericii, fapt dovedit de numeroasele cazuri de căsătorii încheiate prin încălcarea legilor. Avem, astfel, exemplul cneazului Costache Canta care “alcătuindu-se cu fiica lui Samurcaș, legiuita soție fostului armaș Iorgu Plastara, s-au cununat fără peci (deși cneazul avea o soție în Bucovina) ademenind pe un preut din eparhie”. Gestul lor este privit drept o “îndrăzneală socotită de călcare bisericestilor canoane”, preoții primind, drept urmare, poruncă să nu meargă în casa lor și să nu-i primească în biserică³⁸. Prin privarea de asistență religioasă, vinovații erau excluși de fapt din comunitate. Ar fi interesant de știut care era atitudinea anturajului față de un asemenea cuplu căzut în dizgrația bisericii pentru acuzația de bigamie. Ar fi semnificativ pentru cunoașterea gradului de liberalizare a moravurilor modul în care societatea accepta sau respingea la rândul ei asemenea familii întemeiate pe baze considerate imorale.

Toată această enumerare se referă la orașul Iași, unde gradul de libertate a moravurilor era, e drept, mai mare. Dar e greu de presupus că realitatea din celelalte orașe ale țării era complet diferită de aceea a capitalei, putem doar admite că un asemenea fenomen avea proporții mai reduse.

Starea de fapt mai sus prezentată lasă să se înțeleagă o relaxare a atitudinii oamenilor față de biserică; aceștia sunt tentați din ce în ce mai mult să-și ordoneze viața după propria lor dorință și mai puțin după regulile, atât de restrictive, ale autorităților religioase.

Act prin care o nouă familie lua naștere, încheierea căsătoriei era un moment ce se bucura de maxima atenție a Bisericii, instituția care veghea la desfășurarea acestui eveniment în încercarea de a preveni toate cauzele posibile ale unui eventual eșec. Legislația epocii permitea acestei instituții un control extins asupra vieții private a indivizilor, fapt care începea treptat să întâmpine o rezistență manifestată prin încălcarea tot mai frecventă a reglementărilor referitoare la întemeierea familiei. Renunțarea, în urma adoptării *Codului Civil* din 1864, la obligativitatea căsătoriei religioase vine tocmai în întâmpinarea acestei tendințe spre secularizare.

DANIELA DOLTU
Universitatea “Babeș-Bolyai”
Cluj

MOMENTS FONDAMENTAUX DE LA VIE FAMILIALE EN MOLDAVIE (1832-1856): LA CONCLUSION DU MARIAGE

RÉSUMÉ

L'ouvrage ci-dessus mentionné représente une incursion dans l'espace de la vie privée ayant comme but la présentation d'un moment fondamental de la vie familiale, à savoir la conclusion du mariage en Moldavie (1832-1856). L'ouvrage est réalisé ayant à sa base des documents extraits de la Legislation Caragea - qui présentent dans une structure complète les différentes étapes de l'acte du mariage: les fiançailles, les conditions de la validité du mariage et les situations qui réclamaient l'annulation de celui-ci. En vue d'une meilleure perception des problèmes ci-traités, l'ouvrage est complété par une casuistique diverse.

³⁷ *Ibidem*, f. 90 (jalbă datată 3 februarie 1850).

³⁸ *Ibidem*, f. 73.